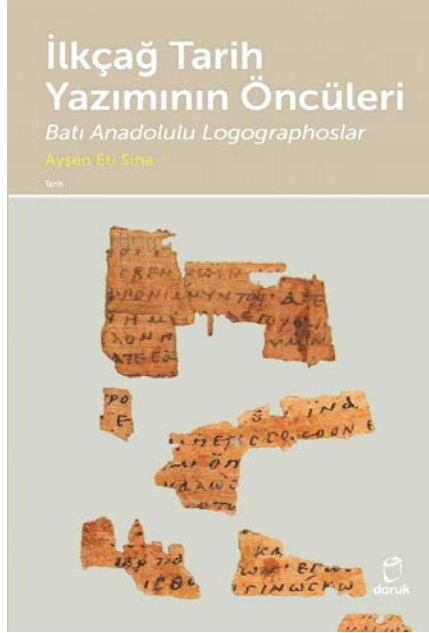

Hüseyin ÜRETEN¹

İlkçağ Tarih Yazımının Öncüleri: Batı Anadolu'lu Logographoslar, Ayşen Eti Sina, İstanbul, Doruk Yayıncılık, Aralık 2017, 197 sayfa, ISBN 978 975 553 513 5.

“Tarih” kavramı günümüzde öncelikle iki anlam taşımaktadır: “Tarih” olarak önce, insanlığın başından geçen olaylar, ulaştığı uygarlık başarıları, kısacası “geçmişte olmuş şeylerin tümü” algılanmaktadır. Bu olmuş şeylere ilişkin kaynaklar zaman içinde geri gidildikçe azaldıkları için, geçmişte geriye doğru yol alındığı oranda olaylar da belirsizleşmekte; günümüze yaklaştıkça ise tersine kaynaklar artmakta ve olaylar daha belirgin bir hale gelmektedir. İşte bu durum, “tarih” kavramının taşıdığı ikinci anlamı ortaya çıkarmaktadır: “Tarih” aynı zamanda, “tarihçi”nin aracılığı ile geçmişten günümüze gelen, şimdiki, devam etmekte olan bir şeydir. R.G. COLLINGWOOD’un *The Idea of History* adlı eserinde dediği gibi, “tarihçinin meşgul olduğu geçmiş, ölü değildir; belirli bir biçimde şimdiki zamanda yaşamaya devam etmektedir. Demek ki, “tarih” sözcüğü ile yalnızca

¹ Doç. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi, e-mail: hureten@adu.edu.tr

“geçmişin tümü” değil; geçmişi bugüne getiren, geçmişin araştırılmasına yönelik olan tüm bilimsel uğraşlar, yani bir “bilim dalı” da ifade edilmektedir. Bu bilim dalının ortaya koyduğu “olmuş şeylerin tasvirleri”ni ya da “işlenmeleri”ni de gene “tarih” diye adlandırıyoruz.

Bu durumda “tarih”i nasıl tanımlayabiliriz? Farklı kavramların yalnızca “tarih” sözcüğü ile karşılanması tarihin tanımını yapmayı doğal olarak güçleştirmekte ve çok değişik tarih tanımları yapılmaktadır. *Tarih*, en basit ifadeyle “geçmişin bilimi” olarak tarif edilmiştir. Ancak bu, eksik bir tariftir. Fransız Annales Okulu kurucularından Marc BLOCH, bu tarifi “zaman içinde insanların bilimi” şekline sokmuştur. Amerikalı tarihçi TURNER ise tarihi “geçmişten bize ulaşan, günümüzde ortaya çıkan tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenen kalıntılar”, Ariel ve Will DURANT ise kolayca yorumlanacak bir şey olarak görmedikleri tarihi “geçmişte olan hadiseler hakkındaki belgelerin verileri” şeklinde tarif ederler.

Tarih, geçmişte insanlar tarafından meydana getirilen olayları bize ulaştırdığına göre, tarihçi E.H. CARR’ın “tarihçi ile olaylar arasında devamlı bir etkileşim ameliyesi, geçmişle günümüz arasında bitmeyen bir diyalog”; Lucien FEBVRE’in ifadesiyle “geçmiş ve bugünün incelenmesi”, bir bakıma “bugünün açıklanması”dır.

Neticede tarihin ve tarih biliminin ne olduğunu kanımızca büyük ölçüde ifade eden bu farklı tanımlara, tarih bilimine ilişkin olarak şöyle bir genel tanım da eklenebilir. “Tarih, insan tarafından biçimlendirilmiş ya da insan üzerinde etkisini göstermiş, herhangi bir yerde ve zamanda ‘olmuş şeyler’i, bunlara ilişkin sözlü, yazılı kaynakları ve maddi kültür kalıntılarını analiz-sentez yöntemiyle eleştiri süzgecinden geçirerek, neden-sonuç ilişkileri içinde kavrayıp, sistematik olarak açıklayan bir bilimdir”.

Tarih derken kelimenin üzerinde de durmak gerekir. Hellencede “tarih” anlamına gelen ἱστορία (historia) sözcüğü, “araştırmak”, “bilgi edinmek” anlamına gelen ἱστορεῖν (historein) fiilinden gelmektedir. Çünkü tarih yazımı, Hellenler için gerçekten de başlangıçta bilgilerin kaydedilmesinden başka bir şey olmamıştır. Nitekim Hellen tarih yazımının dolayısıyla da dünyada tarih yazımının öncüleri “tarihin babası” olarak bilinen

Halikarnassoslu Herodotos'un tarih yazımına büyük kolaylık sağlamış olan çoğunluğu İonialı logographoslar olmuştur. İşte bu logographosların en ünlüleri de tanıtmaya çalışacağımız bu kitabın konusunu oluşturan İÖ 6./5. yüzyıllarda yaşamış olan **Lampsakoslu Kharon**, **Lydialı Ksanthos**, **Miletoslu Hekataios** ve **Lesboslu Hellanikos**'tur.

2017 yılında Aralık ayında ilk basımını Doruk Yayıncılık'tan yapmış olan bu kitap, adından da anlaşıldığı üzere, ilkçağ tarih yazımının öncülerini, özellikle Batı Anadolu logographosları incelemektedir. ETİ SİNA'nın çeşitli zamanlarda - 2007, 2008 ve 2009 yıllarında- yayınlanmış olan dört makalesinden tertiplenmiş olan eser, aynı zamanda yazarın yoğun bir araştırma ve çalışma dönemi geçirdiğini, gerek dipnotların sıklığı gerekse bibliyografyanın yoğunluğuyla ispatlamıştır.

Eseri tanıtmaya başlamadan önce bir iki paragraflık yazı içinde yazar hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Kitabın yazarı Doç. Dr. Ayşen ETİ SİNA, 1989 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan mezun olmuştur. Yazar, üniversiteyi bitirdikten sonra akademik hayatına devam etmiştir. 1995 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim Dalı Yunan Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı'nda yüksek lisans, 2002 yılında da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı'nda doktora eğitimini tamamlamış ve şu an Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Klasik Latince ve Hellence bilen ETİ SİNA'nın "**Homeros İlahileri (Homeik İlahiler)**, Homeros (Eski Yunancadan Şiir çevirisi: Ayşen Sina), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları 2008"; "**Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi**, Ankara: Tiydem Yayınları 2011"; "**Hayatlar: Kimon - Lucullus**, Plutarkhos, (Eski Yunancadan Çeviren: Ayşen Sina), Ankara: Hel Yayıncılık, 2013"; "**Hayatlar: Aristides - Cato Maior**, Plutarkhos, (Eski Yunancadan Çeviren: Ayşen Sina, Ankara: Hel Yayıncılık, 2014", isimli kitapları ile ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış pek çok makalesi ve tebliği vardır. Son kitabı, tanıtaacağımız "**İlkçağ Tarih Yazımının Öncüleri: Batı Anadolu Logographoslar**, İstanbul: Doruk Yayıncılık, 2017" adlı eserdir.

Tanıtımını yaptığımız eser, 197 sayfa olup içindekiler, önsöz, dört bölüm ve kaynakçadan oluşmaktadır. Editörlüğünü Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda görev yapan Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN'in yaptığı bu eser, yazar Doç. Dr. Ayşen ETİ SİNA'nın *İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri*'ne dair kaleme aldığı dört makaleden meydana gelmektedir. Birinci bölümde *“Lampsakoslu Kharon”* (“İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: I- Lampsakoslu Kharon”, A.Ü. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVI, 41 (2007), s. 113-130); ikinci bölümde *“Lydialı Ksanthos”*, (“İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: II- Lydialı Ksanthos”, A.Ü. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVI, 42 (2007), s. 155-180); üçüncü bölümde *“Miletoslu Hekataios”*, (İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: III- Miletoslu Hekataios”, A.Ü. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVII, 44 (2008), s. 113-166), dördüncü bölümde *“Lesboslu Hellanikos”*, (İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: IV- Lesboslu Hellanikos”, A.Ü. *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVIII, 45 (2009), s. 107-158) yer almaktadır.

Kitabımızda ilk olarak bizi, Editör Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN tarafından yazılan bir **Önsöz** (s. 7 – 11) karşılıyor. Kitabın oluşum fikrinin, amacının ve bölümlerinin de belirtildiği bu önsözün ardından Doç. Dr. Ayşen ETİ SİNA tarafından kaleme alınan *“Lampsakoslu Kharon”* (s. 13 – 32) isimli ilk ana başlık yer almış. Suidas'a göre Pythokles'in oğlu Lampsakoslu Kharon, 79. Olimpiyatlarda I. Dareios'un krallığı zamanında yaşamıştır. Bir tarih olarak Kharon, *“Etiyopya Tarihi”*, *“Pers Tarihi”*, *“Yunan Tarihi”*, *“Lampsakos Hakkında”*, *“Libya Tarihi”*, *“Lakedaimonia Prytanis ve Arkhonları”*, *“Khronika”*, *“Lampsakos Bölgesi Yıllıkları”*, *“Kentlerin Kuruluşu”*, *“Girit Tarihi”* ve *“Periplous”* adlı eserleri yazmıştır.

Düşünce açısından yıllar süren gelişme sonucu, çoğu Batı Anadolu olan ve kendi zamanlarına ilişkin olayları yazan ilk yazarlardan biri olan Kharon, her ne kadar Yunan tarihi yazımı üzerine çok derin etkiler bırakmış ve yeni bir katkı sağlamış bir yazar olmasa da kendine özgü biçimiyle Yunan ve Pers tarihi üzerine genel bir kitap yazmış olmasının değeri büyüktür. Bununla

birlikte, ilkçağ tarih yazımının tüm alanlarında verdiği eserlerle Lapsekili Kharon, en azından yerel kronikler oluşturmada, evrensel olarak değerlendirilebilecek nitelikte ülke betimlemeleri ve halkbilim konularına tartışmasız büyük katkı sağlamıştır.

İkinci başlık, dört kitaplık “*Lydia Tarihi*”nin yazarı olan logographos **Lydiyalı Ksanthos**’tur (s. 33 – 61). Yazarın yaşamı ve eseri hakkında günümüze gelen bilgilerin en önemlileri yine ünlü ansiklopedi yazarı Suidas’ın eserinde yer almaktadır. Ksanthos’un yaşamı hakkında bilgi veren Suidas şunları söyler: “*Lydia Sardeisli Kandaulos’un oğlu Ksanthos bir tarihçidir ve Sardeis’in kuşatıldığı tarihte doğmuştur*”. “*Lydiaka*” adlı eseri dört kitaptan oluşur.”

Suidas dışında Ksanthos’tan söz eden diğer yazarlar ise Amaseialı Strabon, Halikarnassoslu Dionysios, Hellenikos, Sigeumlu Damastes, Khioslu Ksenomedes’tir. Dolayısıyla Ksanthos’un yaşamı ve eseri hakkında bu yazarlara da bakmak gerekir. Örneğin Halikarnassoslu Dionysios, “*Thukydidés Üzerine*” adlı denemesinde, aralarında Ksanthos’un da bulunduğu Herodotos’tan önceki tarihçileri mitolojik öyküleri son derece üstünlükle anlatmakla suçlarken, yirmi kitap tutan “*Roma’nın Eski Zaman Tarihi*” adlı büyük yapıtında Ksanthos’a büyük değer verir ve onu yüceltir. Ksanthos’u “*kendi ülkesinin tarihini hepsinden daha iyi biçimde yazmayı başarmış ve ilkçağ tarih bilimi alanında en güvenilir, benzeri az bulunur bir insan*” olarak tanımlar.

Üçüncü başlıkta ele alınan ise Batı Anadolu’da bir İonia kentinde dünyaya gelen ünlü coğrafyacı ve logographos **Miletoslu Hekataios**’tur (s. 63 – 127). Miletoslu Hekataios’un yaşamı hakkında en önemli bilgiler Herodotos ile Suidas’tan gelmektedir. Bu iki yazarın Hekataios hakkında anlattıkları örtüşür. Suidas, Hekataios’un İonia İsyanı’ndan 20 yıl önce, 65. Olimpiyat zamanında tarihçi olarak ünlendiğini yazar. Anlatımının devamında da Hekataios’un anılan tarihte 60 yaşında mı yoksa daha mı yaşlı olduğunu hesaplamaya uğraşır. Herodotos’un ifadelerinden ise Hekataios’un “*Yeryüzünün Tasviri*” adlı eserini ya yeni yazmış bitirmiş ya da hala yazmayı sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Hekataios, iki eseriyle tanınır: Bunlardan birincisi ağırlıklı olarak mitolojik bir eser olan “*Historiai*” olarak da bilinen “*Geneologia*” ile ikincisi de “*Periegesis*” ya da “*Periodos*” adları ile anılan coğrafya konusundaki eseridir. Hekataios, bir başka

deyişle, büyük ailelerin geçmişlerini söylencelere dayandırarak anlattığı ve günümüze yalnız 35 fragman kalan “Soyağaçları” adlı eseri yazmıştır. O’nun çeşitli ülkelerin tasvirleri ve Doğu tarihi ile ilgili bilgileri içeren “Yeryüzünün Tasviri” adını taşıyan eserinden ise günümüze 335 fragman kalmıştır.

Dördüncü ve son ana başlık “*Lesboslu Hellanikos*”tur (s. 129 – 189). Diğer ilkçağ tarih yazımının öncüleri gibi Hellanikos’un da ne zaman yaşadığı ve çok sayıda eseri nasıl yazdığıyla ilgili tartışmalar sürmektedir. Örneğin Aulus Gellius, “*Pamphylia*” adlı eserinde Hellanikos’un Peloponnesos Savaşı’nın bitim yılına kadar yaşadığını yani 65 yaşında öldüğünü söyler. Eusebios’a göre ise Hellanikos, Demokritos, Herakleitos ve Anaksagoras ile birlikte İÖ 500 yılında ünlenmişti. Tarihçinin yaşadığı yıl hakkında bilgi veren diğer yazar Halikarnassoslu Dionysios’tur. Dionysios, “*Pompei Mektubu*” adlı eserinde Midillili Hellanikos ile Lapsekili Kharon’un çağdaş olduklarını ve bu iki tarihçinin Herodotos’un öncülleri olduğunu; “*Thukydides Üzerine*” adlı eserinde ise Hellanikos ile Herodotos’un çağdaş olduğunu ve bu iki tarihçinin Thukydides’in öncülleri olduğunu söyler.

Eserin *Kaynakça* (s. 191 – 197) kısmında ise çalışmada yararlanılan Hellen ve Latince kaynaklar “*Antik Kaynaklar*” (s. 191 – 194); yerli ve yabancı kitap ve makaleler ile lisansüstü tezlerden oluşan çağdaş kaynaklar da “*Modern Kaynaklar*” (s. 195 – 197) başlığı ile verilmiştir.

Sonuçta, eserin tamamını okuduktan sonra kanaatimiz şudur ki, eserin dikkate değer yanı kitabın isminde geçtiği üzere asıl tarih yazarlarının öncülleri olan erken dönem Hellen düzyazı yazarlarından Batı Anadolu’da yaşayan en ünlü dört *logographos*un yaşamlarını ve eserlerini içermesi aynı zamanda olabildiği ölçüde de sade, kolay anlaşılabilir bir biçimde açıklanmasıdır. Bu durumda, ilkçağ tarih yazımının Batı Anadolu öncülleri olan bu dört *logographos* hakkında bilgi edinmek isteyen herkes kolayca bu kitaptan yararlanabilir.

Kitapla ilgili söylemek istediğim son söz ise yazarın özgün makalelerinde kullandığı klasik Yunanca sözcük ve kavramların kitapta da korunduğu ancak okura kolaylık sağlamak amacıyla çoğu kez parantez içerisinde Türkçe karşılığı ile birlikte klasik Latince biçimlerinin de yazılmış olduğudur.

İlkçağ Tarih Yazımı çalışmalarına zenginlik kazandırması ve yararlı olması dileğiyle...

